

MATPOLITISKT PROGRAM

FÖR SIGTUNA KOMMUN

2018-2021

Antagen i kommunfullmäktige den 19 juni 2018

Innehåll

1	Inledning	5
1.1	Mat och FNs globala utvecklingsmål Agenda 2030.....	5
1.2	Strategi för hållbar konsumtion och livsmedelsstrategi för Sverige	6
1.3	Livsmedel och miljö.....	6
2	Kommunens mathantering	7
2.1	Program för måltidsverksamheten i Sigtuna kommun.....	7
2.2	Livsmedelsupphandling.....	7
3	Förslag på mål för kommunens livsmedel.....	8
3.1	Ekologisk mat.....	8
3.1.1	Mål för att öka andelen ekologiska livsmedel	8
3.2	Minskat matsvinn	9
3.2.1	Mål för att minska matsvinnet	9
3.3	Minska matens klimatpåverkan.....	9
3.3.1	Mål för att minska matens klimatpåverkan	10
3.4	Närodlade livsmedel	10
3.4.1	Närproducerat i EU:s upphandlingsdirektiv	11
3.4.2	Närodlat livsmedelsproduktion.....	11
3.5	Rättvis handel	12
4	Genomförande.....	13
4.1	Utbildning och kommunikation.....	13
4.2	Uppföljning.....	13
4.3	Ekonomiska konsekvenser av genomförandet.....	13

1 Inledning

I detta program hanteras kommunens övergripande ställningstagande kring matpolitiska frågor utifrån ett miljö- och hållbarhetsperspektiv.

Utgångspunkten är att minska matens miljö- och klimatpåverkan. De mål och inriktningar som antas i detta program ska vara vägledande för kommunens verksamheter. Mer specifika ställningstagande görs av respektive verksamhet utifrån de övergripande målen i programmet såsom det görs i bilagan Program för måltidsverksamheten i Sigtuna kommun (KS 2018:282). Takten i genomförandet och specifika insatser och projekt hanteras i samband med den årliga mål- och budgetprocessen.

Programmet utgår från kommunens mål och budget 2018 - 2020 där kommunstyrelsens ges i uppdrag att ”ta fram ett matpolitiskt program med bland annat utbildning i syfte att minska matsvinnet, och höja andelen närodlat giftfri och ekologisk mat.”

1.1 Mat och FNs globala utvecklingsmål Agenda 2030

Mat är en livsnödvändighet och är kopplade till alla FNs globala utvecklingsmål Agenda 2030. Genom att arbeta för en mer hållbar matkonsumtion och matproduktion kan andra målområden förbättras. Till exempel med minskad användning av bekämpningsmedel i produktionsleden kan vattenkvaliteten i världen förbättras, ställs krav på minimiålder kan anständiga arbetsvillkor och hållbar ekonomisk tillväxt nås och via krav om en mer hållbar produktion kan ekosystem och biologisk mångfald gynnas.

1.2 Strategi för hållbar konsumtion och livsmedelsstrategi för Sverige

Den nationella livsmedelsstrategin med sikte mot år 2030, antogs av riksdagen den 20 juni 2017 och är den första svenska livsmedelsstrategin som omfattar hela livsmedelskedjan¹. Den ska bidra till en ökad och hållbar produktion av mat som kan leda till hållbar tillväxt i hela landet och ge konsumenter bättre förutsättningar att göra medvetna val.

Jordbruksverket har i uppdrag att utarbeta en åtgärdsplan och etappmål som syftar till att nå de inriktningsmål som regeringen satt upp, såsom att 60 procent av den offentliga konsumtionen ska utgöras av ekologisk certifierade produkter år 2030 och att 30 procent av den svenska jordbruksmarken ska utgöras av certifierat ekologiskt jordbruk.

Enligt livsmedelsstrategin är det viktigt att den offentliga sektorn kan ställa krav som motsvarar samhällets ambitioner vad gäller till exempel miljö och djurskydd på de livsmedel och måltidstjänster som köps in. Mot bakgrund av detta har regeringen gett Upphandlingsmyndigheten i uppdrag att förstärka kompetensen på området upphandling av livsmedel och måltidstjänster hos upphandlande myndigheter och enheter samt hos leverantörer. Insatserna ska fokusera på att ge en målgruppsanpassad kompetensutveckling och informationsspridning, bland annat i form av branschdialoger och information om goda exempel på området.

Det pågår ett arbete med att ta fram en regional livsmedelsstrategi som bygger på den nationella. Länsstyrelsen i Stockholms län är ansvarig för framtagandet.

1.3 Livsmedel och miljö

Livsmedelsproduktion och konsumtion påverkar miljön i stor utsträckning. Livsmedelskedjan är lång och påverkar miljön genom primärproduktion, förädling, handels- och leverantörskedjor och slutligen tillagning och konsumtion, eller svinn. Vilket led i kedjan som har störst påverkan skiljer sig för olika livsmedel och förädlingsgrad, men livscykelanalyser pekar på att primärproduktionen av livsmedel i regel står för den största delen när det gäller miljö och klimatpåverkan.

Livsmedelsproduktionen bidrar också till ekologiska mervärden, exempelvis kan betande djur bidra till biologisk mångfald.

Den svenska livsmedelshanteringen svarar för en stor del av vår totala påverkan på miljön. Den svenska livsmedelshanteringen står till exempel för cirka 50 procent av vår totala övergödning och 20-25 procent av vår totala klimatpåverkan. Livsmedelsproduktionen ger också upphov till spridning av gifter, som bekämpningsmedel. Livsmedelssektorn är också en av de mest vattenkrävande sektorerna.²

¹ En livsmedelsstrategi för Sverige för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet. Prop 2016/17:104

² Naturvårdsverket

2 Kommunens mathantering

Sigtuna kommun har sin måltidsverksamhet inom skilda områden såsom utbildning (inom förskola, förskoleklass, skola, gymnasium och fritidshem) äldreomsorg, gruppboenden och daglig verksamheter. Brukare som av Sigtuna kommun får måltiden ombesörjd på något sätt i sin bostad ska innefattas av programmet där det är möjligt. Totalt serveras cirka 10 000 portioner dagligen.

2.1 Program för måltidsverksamheten i Sigtuna kommun

Parallellt med framtagandet av det matpolitiska programmet har Program för måltidsverksamheten i Sigtuna kommun tagits fram. Programmet för måltidsverksamheten blir ett styrande och vägledande dokument för att kvalitetssäkra och vidareutveckla måltidsverksamheten i Sigtuna kommun. Den spänner över fler områden och hanterar andra frågor såsom näringsriktig mat, trivsamma miljöer och säker mat. Programmet ska beaktas vid upphandling av livsmedel och extern måltidsverksamhet samt inspirera fristående enheters måltidsverksamhet.

2.2 Livsmedelsupphandling

Mål och inriktningar i detta dokument samt i Program för måltidsverksamhet ska vara styrande för de krav som ställs i kommunens livsmedelsupphandlingar och de produkter som köps in. Vid upphandlingar ska höga krav ställas på kvalitet, miljöhänsyn och djurhållning. Kommunen ska även ta hänsyn till sociala och arbetsrättsliga villkor för de som producerar maten och verka för ekonomisk hållbarhet.

För att underlätta hållbar upphandling inom livsmedelsområdet har Upphandlingsmyndigheten utarbetat krav som offentlig sektor kan använda sig av. Hållbarhetskriterierna finns för olika produktgrupper, bland annat kött, spannmål och mejeriprodukter.

Kommunen ska uppmuntra lokala leverantörer att delta i kommunens livsmedelsupphandlingar, som leverantör eller underleverantör till grossist.

3 Förslag på mål för kommunens livsmedel

Följande mål föreslås vara vägledande i kommunens livsmedelshantering:

- *Andelen ekologiska livsmedel i kommunens verksamheter ska vara 60 procent 2030*
- *Matsvinnet i kommunens matenheter ska minska med 10 procent per år under 2018-2020*
- *Matens klimatpåverkan ska minska över tiden*

3.1 Ekologisk mat

I den ekologiska odlingen får konstgödsel och syntetiskt framställda kemiska bekämpningsmedel inte användas. Vissa naturligt förekommande ämnen får användas som bekämpningsmedel.

Djurens välfärd och naturliga beteendemönster är prioriterat i djurhållningen. Djuren äter bara ekologiskt foder och i första hand foder från producentens egen produktion. Det är också viktigt att djuren får vara utomhus och får utlopp för sina naturliga beteenden.

Läkemedel för djur, som antibiotika, får endast användas med stor försiktighet. Om ett djur behandlas med läkemedel förlängs karenstiden innan djuret får slaktas. Man får inte använda genetiskt modifierade organismer.

I Sverige måste alla som vill märka livsmedel som ekologiska certifieras och kontrolleras av ett godkänt kontrollorgan. Ett livsmedel med ekologisk märkning måste innehålla minst 95 procent ekologiska ingredienser. Produkter från jakt på vilda djur eller fiske får inte märkas som ekologiska.

Den som vill sälja produkter som ekologiska inom EU måste följa EU:s regelverk för ekologisk produktion. Ekologisk mat som är producerad inom EU har EU-symbolen lövet på förpackningen.

3.1.1 Mål för att öka andelen ekologiska livsmedel

- *Andel ekologiska livsmedel i kommunens verksamheter ska vara 60 procent 2030*

Målet är satt utifrån regeringens antagna mål om att 60 procent av den offentliga livsmedelskonsumtionen ska utgöras av certifierade ekologiska produkter år 2030. Under 2017 hade kommunen 35,5 procent ekologiska livsmedel.

Målet följs upp i samband med delårs- och årsbokslut.

3.2 Minskat matsvinn

Matsvinnet förekommer i hela produktions-, försäljnings- och konsumtionskedjan för livsmedel och innebär att miljöbelastningen från livsmedelsproduktionen blir onödigt stor. Beroende på produkt varierar svinnet mellan 10 och 50 procent i hela kedjan.

Matsvinnet från svenska hushåll uppgår till cirka 500 000 kg koldioxid vilket motsvarar utsläppen från ungefär 200 000 bilar på ett år. En tvåbarnsfamilj slänger mat för cirka 6 000 kronor per år. En genomsnittlig konsument i Europa och Nordamerika slänger mellan 95-115 kg mat per person och år³. FNs globala hållbarhetsmål 12. Främja hållbar konsumtion och produktion säger att matsvinnet ska halveras till 2030⁴.

I kommunens avfallsplan (KS 2015:581) finns ett mål som säger att ”matsvinnet ska minska i Sigtuna kommuns egna verksamheter”. Målet förtydligas med att ”mängden matsvinn ska minska med 25 procent till år 2020 jämfört med år 2014”. Det målet är svårt att följa upp då mätningen endast skedde i begränsad skala under 2014. Därför föreslås att mätning sker från och med 2018 då nya rutiner för mätning av olika svinnfraktioner och utbildningsinsatser av matenhetens personal pågår.

Matsvinnet delas upp i tillverkningsvinn, serveringsvinn och tallrikssvinn. Rutiner för att dagligt rapportera och viktmäta detta finns i kommunens egna kök. Utifrån de angivna mätvärdena ska verksamheterna löpande jobba med att effektivisera produktionen och minska svinnet i hela kedjan.

3.2.1 Mål för att minska matsvinnet

- *Matsvinnet i kommunens matenheter ska minska med 10 procent per år under 2018-2020*

Målet följs upp i samband med delårs- och årsbokslut.

3.3 Minska matens klimatpåverkan

Maten står för en betydande klimatpåverkan. För konsumtionsbaserade utsläpp av växthusgaser står hushållens konsumtion av livsmedel för ungefär lika mycket utsläpp som hushållens transporter⁵. Stor potential att minska utsläppen i produktionsled finns, men vilken sorts mat som levereras måste också förändras för att kunna minska matens klimatpåverkan.

Utsläppen som sker i Sverige från svenska hushålls konsumtion av livsmedel har minskat med drygt 30 procent sedan 1993. Samtidigt har de utsläpp som sker i andra länder, och som beror på svensk konsumtion, ökat med mer än 80 procent⁶.

Klimatpåverkan varierar mycket mellan olika livsmedel. Vissa livsmedel har generellt lägre klimatpåverkan än andra. Generellt har en vegetarisk måltid mindre klimatpåverkan än en köttbaserad måltid. Därför kan det få stor effekt med minskade köttportioner eller att kött byts mot vegetariska alternativ. Samtidigt varierar köttets klimatpåverkan kraftigt beroende på vilket djurslag köttet kommer från. Exempelvis

³ Från WWFs Mat på hållbar väg.

⁴ Naturvårdsverkets rapport: Vad görs åt matsvinnet 2014

⁵ Naturvårdsverket ”Hållbar mat”

⁶ Naturvårdsverket ”Hållbar mat”

orsakar ett kg nötkött utan ben ungefär nio gånger så mycket utsläpp än ett kg fågelkött. Även mejeriprodukter som ost och smör ger relativt höga utsläpp av växthusgaser.

Samtidigt är betande djur, som kor och får viktiga för att hålla markerna öppna och för att vi ska behålla viktiga växter och djur. Djur som betar i hagmarker är mycket värdefulla för artrikedomen och för att uppfylla miljömålet ett rikt växt och djurliv. Särskilt väderfullt är ekologisk köttproduktion och naturbeteskött.

Det är också viktigt att välja mat efter säsong för att minska matens klimatpåverkan. Transportbehovet minskar om mer säsongsanpassade närodlade livsmedel väljs. Råvaror som är närproducerade är inte alltid i säsong, såsom vissa råvaror som odlas i växthus. Dessa är inte alltid det bästa alternativet eftersom odlingen drar mycket energi och bidrar till utsläpp av växthusgaser.

Arbetsättet enligt Program för måltidsverksamheten i Sigtuna kommun är att välja klimatsmarta livsmedel till kommunens maträtter genom att till exempel minska mängden kött och öka andelen gröna rätter på matsedeln.

3.3.1 Mål för att minska matens klimatpåverkan

- *Matens klimatpåverkan ska minska över tiden*

Matens klimatpåverkan redovisas regelbundet vid kommunens delårs och årsbokslut.

3.4 Närodlade livsmedel

Det finns ingen vedertagen definition av vad lokal- eller närproducerade livsmedel är. Olika geografiska och klimatmässiga förutsättningar gör det ofta svårt att exakt definiera lokal- eller närproducerade varor. Närodlat och närproducerat säger inte heller något om livsmedlets påverkan på miljön.

3.4.1 Närproducerat i EU:s upphandlingsdirektiv

EU:s upphandlingsdirektiv syftar till att främja den fria rörligheten av varor och tjänster och den fria etableringsrätten inom EU. All offentlig upphandling i Sverige måste följa de fem grundläggande principerna: likabehandling, icke-diskriminering, öppenhet, proportionalitet och ömsesidigt erkännande. Det betyder att korta transportavstånd, att produkten ska vara närodlat eller lokalproducerad, kan i vissa fall ha goda effekter, men att ställa det som krav i en livsmedelsupphandling skulle strida mot principerna om icke-diskriminering och proportionalitet och är därmed inte tillåtet vid offentlig upphandling.

Lagstiftningen gällande livsmedelsproduktion är inte helt harmoniserad inom EU. Det finns EU-rättsliga bestämmelser som alla medlemsstater måste följa, men varje medlemsstat kan välja att behålla befintlig lagstiftning som gällde vid EU-inträdet eller införa ytterligare bestämmelser på nationell nivå vid senare tillfälle. Det har till exempel Sverige valt att göra.

Det finns inget förbud mot att i en upphandling ställa krav som är i linje med svensk lagstiftning. På så sätt kan offentliga inköp i Sverige premiera god djurhållning och driva utvecklingen i andra länder genom att ställa krav på miljö och djurskydd och på så sätt främja en hållbar utveckling i livsmedelsproduktionen.

3.4.2 Närodlat livsmedelsproduktion

Kommunen kan stödja lokal produktion av livsmedel genom att vara en aktör i att stötta producenter på olika sätt. Det kan göras genom att säkerställa att värdefulla odlingsmarker bevaras och utvecklas. I kommunens Översiktsplan 2014 slås fast att kommunens jordbruksmark är viktigt för produktion av livsmedel och att det ska finnas ett varierat utbud av skogs- och jordbruk. Målet är att i Sigtuna kommun ska det finnas öppna och brukade jordbrukslandskap med en aktiv jordbruksnäring där jordbruksmarkerna producerar mer och inrymmer andra ekosystemtjänster. I förslag till Jordbruksmark i den fysiska planeringen - planeringsunderlag och vägledning (KS/2018:279) har kommunen kartlagt jordbruksmarkerna. I dokumentet synliggör jordbruksmarkernas värden utifrån produktion, natur, kultur och sociala världens såsom rekreation, friluftsliv och pedagogik. I förslaget finns rekommendationer för hur kommunen på ett systematiskt sätt ska möta miljöbalkens krav på brukningsvärda jordbruksmarker.

Kommunen kan också vara en aktör för att skapa kopplingar mellan matproducenter och matkonsumenter. Local Food Nodes är ett sådant sätt. Local Food Nodes är ett digitalt verktyg där producenten presenterar sina varor, konsumenten bokar mat och betalar direkt till producenten.

3.5 Rättvis handel

Rättvis handel, som är ett internationellt handelssamarbete, har uppmärksammats inom EU där dess betydelse för global utveckling och fattigdomsbekämpning har lyfts fram på olika sätt, bland annat i samband med offentlig upphandling.

Rättvis handel är ett handelssamarbete som verkar för att skapa bättre förutsättningar för odlare och anställda i länder med utbredd fattigdom genom att erbjuda bättre handelsvillkor och garantera rättigheter, till exempel kostnadstäckande minimipris, påslag på världsmarknadspriset, förfinansiering och långsiktiga handelsrelationer. Definitionen antogs 2001 av organisationerna för rättvis handel, WFTO och Fairtrade International. Sedan dess har denna definition även erkänts av bland andra Europaparlamentet och Europeiska kommissionen.

Genom att arbeta med upphandling baserad på principer om rättvis handel samt ILO:s kärnkonventioner kan kommunen motverka kränkningar av mänskliga rättigheter, bidra till fattigdomsbekämpning och främja en socialt medveten marknad.

ILO:s kärnkonventioner:

Nr 29: Förbud mot tvångs- och straffarbete

Nr 87: Föreningsfrihet och skydd för organisationsrätten

Nr 98: Rätten att organisera sig och förhandla kollektivt

Nr 100: Lika lön för lika arbete, oavsett kön

Nr 105: Avskaffande av tvångsarbete

Nr 111: Diskriminering vid anställning och yrkesutövning

Nr 138: Minimialder för arbete

Nr 182: Mot de värsta formerna av barnarbete

Sigtuna kommun är sedan 2010 en Fairtrade City. Arbetet med Fairtrade City leds av en styrgrupp med företrädare från näringslivet, ideella organisationer, engagerade kommuninvånare och kommunen. Fairtrade City är en diplomering till kommuner som engagerar sig för rättvis handel och etisk konsumtion. Diplomerings syftar till att öka kännedomen om rättvis handel och efterfrågan av varor som har blivit producerade med respekt för mänskliga rättigheter i enlighet med Agenda 2030

I kommunens mål och budget för 2018 får kommunstyrelsen i uppdrag att se över Fairtrade-samarbetet och undersöka alternativa samarbeten som bättre gynnar klimat, miljö, mänskliga rättigheter och de ekonomiska förutsättningarna för de mest utsatta odlarna i utvecklingsländerna.

4 Genomförande

De mål och inriktningar som antas i detta program ska vara vägledande för kommunens alla verksamheter. Mer specifika ställningstagande görs av respektive verksamhet utifrån de övergripande målen i programmet. Kommunens upphandling är en central del i möjliggörandet av programmet och hanteras i avsnitt 2.2.

Programmet gäller till och med år 2021. Under 2020 ska målen utvärderas och ses över.

4.1 Utbildning och kommunikation

Som en del i genomförandet för att nå målen kommer utbildningsinsatser och informationsinsatser genomföras. Det är viktiga bitar för att öka förståelse och kunskap för att nå målen.

Inledningsvis kommer utbildningsinsatser fokusera på matsvinsfrågor i samband med att kommunen satsar på en 10 procentig minskning per år.

Det kommer också göras kommunikationsinsatser kring matens klimatpåverkan både till kommuninvånare och till kommunorganisationen. Det är ett led i genomförandet av kommunens Plan för klimatsmart Sigtuna där kommunen målsättning är att vara Fossilfri kommun 2040 och en fossilfri kommunorganisation 2030.

I Program för måltidsverksamheten I Sigtuna kommun slås fast att forum och aktiviteter som kan stimulera engagemang för bra måltid och samverkan ska finnas på varje enhet. Elevernas inflytande och delaktighet i måltiden ska utvecklas. Exempelvis kommer det göras årliga enkäter på förskola, skola, gymnasie och äldreomsorg.

4.2 Uppföljning

För att följa måluppfyllelsen och genomförande av planens ska målen följas upp i samband med delårs- och årsbokslut. Målen är formulerade med utgångspunkt i att de ska kunna följas upp regelbundet.

Uppföljningen kan också bli en viktig del för att motivera och återkoppla till de som är inblandade i genomförandet. Det blir också en viktig del i att visa andra aktörer och andra berörda att vi närmar oss målen och hur kommunen tar ansvar för de matpolitiska frågorna.

4.3 Ekonomiska konsekvenser av genomförandet

Programmet är på en kommunövergripande nivå och genomförandet av det matpolitiska programmet och specifika insatser och projekt hanteras i samband med nämndernas årliga budgetprocess. Det kan till exempel handla om takten i omställningen till mer ekologiska livsmedel och behovet av särskilda utbildningsinsatser eller specifika projekt.

Generellt kan kommunen räkna med en årlig prisökning med två procent för alla livsmedel och ytterligare en procent för ekologiska livsmedel⁷. I praktiken arbetar kommunen med matsedelspanering i kostdatasystemet Mashie, vilket är ihopkopplat

⁷ Enligt DK AB Hantera Livs som kommunen har avtal med gällande statistikuppgifter på nuvarande inköp från grossist och som arbetar med support vid livsmedelsupphandlingar

med kommunens grossistavtal. Mashie används för att göra recept, matsedlar, näringsberäkna, kostnadsberäkna, se andel ekologiskt, ta ut produktionsunderlag i kommunens kök och så vidare. Den ökning av ekologiska livsmedel kommunen haft under första månaderna 2018 har inte inneburit några ökade kostnader enligt planeringen i Mashie. Vid årsskiftet hade kommunen 35,5 procent ekologiska livsmedel och vid april månad 2018 ligger kommunen på 40,7 procent ekologiska livsmedel.